

Monitoring problematiky
ohrožených dětí
v České republice

„Lidé mají své hvězdy, jenže ty nejsou stejné. Těm, kdo cestují, jsou průvodci. Pro druhé nejsou ničím jiným než malými světýlky. Pro jiné, pro vědce, znamenají problémy. Ty budeš mít hvězdy, jaké nemá nikdo... Ty budeš mít hvězdy, které se umějí smát!“

Antoine de Saint-Exupéry

Malý princ

© Miloš Staněk, 2008
© Median, s. r. o., 2008
© Nadace Sirius, 2008

ISBN 978-80-902847-0-8

1.	Úvod	6
2.	Stručně o Nadaci Sirius	8
3.	Stručně o Medianu, s. r. o.	9
4.	Základní východiska projektu	10
4.1	Ohrožené dítě	10
4.2	Rodina	12
5.	Stručně o metodologii	14
5.1	Kvalitativní část projektu	14
5.2	Kvantitativní část projektu	16
6.	Hlavní příčiny problémů ohrožených dětí	18
7.	Systém péče o ohrožené děti v ČR	20
8.	Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR	22
8.1	Problémy legislativní	24
8.1.1	Legislativa	24
8.1.2	Role státních a samosprávných orgánů	27
8.2	Role soudů a soudců	29
8.3	Problémy koncepční a metodické	31
8.4	Problémy terénní práce	34
8.4.1	Překážky v práci OSPOD	34
8.4.2	Problémy prevence a sanace rodiny	36
8.4.3	Problémy náhradní rodinné péče a ústavní výchovy	38
8.5	Problémy vstupu do života a následné péče	41
9.	Místo závěru	43
10.	O autorovi	45
11.	Vybraná použitá literatura	46
12.	Seznam obrázků	47

1. Úvod

Když jsme byli na začátku roku 2008 zvoleni v rámci výběrového řízení nově vznikající Nadace Sirius jako realizátoři projektu *Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice*, vnímali jsme to jako výzvu k realizaci výzkumných šetření, která vedle stále se opakujících projektů zaměřených na to, jak lépe prodat sušenky, nápoje nebo automobily, budou mít smysl a snad pomohou zlepšit osud některým z dětí, jež nemají v životě štěstí. Během realizace sady projektů jsme pak poznali, jak je celá problematika rozsáhlá, náročná a že obsahuje řadu problémů, které jsme si před zahájením nedokázali představit.

Cílem celého projektu bylo popsat problematiku dětí, které vyrůstají v nepříznivých rodinných podmínkách, respektive kterým nebylo osudem dáno vyrůstat v přirozeném prostředí jejich vlastní rodiny. Tento popis měl být zaměřen na:

- zjištění nejpálčivějších problémů těchto dětí,
- zjištění přístupu odborné veřejnosti k těmto dětem,
- zjištění přístupu státu a státních orgánů k problematice ohrožených dětí a ke kontaktu s jejich rodinami,
- zjištění přístupu neziskového sektoru k dané problematice,
- vnímání celého problému veřejností, tj. běžnou populací.

Ke splnění cíle celého projektu, který byl realizován od dubna do září 2008, jsme zvolili širokou kombinaci několika výzkumných metod:

- sběr a analýzu dostupných publikací zabývajících se problematikou ohrožených dětí,
- podrobné zmapování neziskového sektoru za účelem zjištění všech existujících neziskových organizací v České republice, kontaktů na tyto organizace a základních programových charakteristik těchto organizací,
- hloubkové expertní rozhovory s odborníky z oblasti péče o ohrožené děti,
- kvantitativní dotazníkové šetření mezi neziskovými organizacemi,
- kvantitativní dotazníkové šetření mezi pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí,

- kvantitativní dotazníkové šetření mezi příspěvkovými organizacemi pečujícími o ohrožené děti,
- kvantitativní dotazníkové šetření mezi běžnou populací České republiky.

Z jednotlivých ucelených částí tohoto rozsáhlého výzkumu existuje zvláštní zpráva (k dispozici v elektronické podobě na příloženém CD).

Účelem této brožury je shrnout základní výsledky našeho několikaměsíčního výzkumu do textu, který ve zhuštěné podobě pojednává **o hlavních problémech ohrožených dětí v České republice a o jejich řešení**. Jejich spektrum je velmi široké, a proto jsme některá témata v této brožurě vynechali a soustředili se na co nejhlubší popis vybraných nejpálčivějších problémů. Ostatní témata jsou zpracována na příloženém CD.

Tato brožura je vydána u příležitosti konference *Ohrožené dítě*, iniciované Nadací Sirius. Výsledky projektu jsou zpracovány rovněž v podobě prezentace, která je k dispozici ke stažení na internetových stránkách nadace – www.nadacesirius.cz.

Věříme, že výhodou této publikace a zároveň i celého projektu je skutečnost, že byly zpracovány lidmi, kteří se v problematice ohrožených dětí profesně nepohybují, a jejich názor může přinést jiný, nezávislý pohled na celou oblast.

Děkujeme všem odborníkům, kteří nám věnovali svůj drahocenný čas v rámci hloubkových expertních rozhovorů a otevřeně nám sdělili své názory a podělili se o znalosti dané problematiky; jejich seznam je ve zprávě o hloubkových rozhovorech na příloženém CD.

Zvláště bychom pak chtěli poděkovat Prof. MUDr. Jiřímu Dunovskému, DrSc., který nám přes zdravotní omezení věnoval svůj čas a uvedl nás do celé problematiky a který se zároveň cennými připomínkami a radami podílel na dotaznících, jež jsme použili v kvantitativních šetřeních.

Miloš Staněk

Praha 15. října 2008

1. Úvod

2. Stručně o Nadaci Sirius

Nadace Sirius se zapojila mezi organizace charitativního sektoru v červnu 2008. Jejím hlavním cílem je všestranně přispívat ke zlepšování a rozvoji kvality života dětí. Svým působením usiluje o rozvoj a uplatňování základních lidských práv a humanitárních zásad a deklaruje svou snahu přispět k lepšímu životu dětí, které neměly v životě štěstí. Nadace Sirius také podporuje rozvoj dárcovství. Pomoc a dárcovství vnímá jako samozřejmý lidský postoj, nikoli jako prostředek pro zviditelnění či posílení image. Nadace Sirius nechce motivovat dárce působením na jejich city, ale prostřednictvím poskytnutí kvalitních a důvěryhodných informací a nástrojů potřebných ke svobodnému rozhodnutí o pomoci.

Nadace Sirius garantuje, že 100 % poskytnutých darů na projekty nadace bude věnováno na pomoc dětem, a to díky rozhodnutí jejich zakladatelů hradit veškeré provozní náklady.

Nadace Sirius chce dlouhodobě iniciovat systematická a účelná řešení problémů dětí na základě profesionálního a transparentního přístupu. Podporuje takové aktivity, které směřují k účinným preventivním opatřením a k eliminaci problému. Chce řešit ty problémy, jež jsou v současnosti nejpálčivější, a proto jejím prvním krokem je zmapování aktuálního stavu řešení dětských problémů v České republice. Výsledky tohoto monitoringu jsou pro činnost nadace klíčové, jelikož se staly základem pro rozhodnutí, kam pomoc nadace směřovat.

Systematický a komplexní přístup k řešení problému je pro Nadaci Sirius stěžejní zásadou. Na celou problematiku se dívá z dlouhodobé perspektivy a díky stabilní podpoře zakladatelů může realizovat a podporovat dlouhodobé projekty a snahy o změny.

Nadace Sirius chce spolupracovat s předními odborníky ze všech oblastí a oborů, které se zabývají řešením problematiky dětí, a to jak z České republiky, tak ze světa. Chce využít jejich znalostí a zkušeností z praxe, které pomohou co nejlépe aplikovat už vyzkoušené metody a postupy.

Cílem Nadace Sirius je, aby se žádné dítě nemuselo potýkat s problémy, které již své řešení mají.

Median, s. r. o., je česká nezávislá soukromá společnost, založená v roce 1993, s významným postavením na trhu v České i Slovenské republice. Realizuje všechny typy kvalitativních i kvantitativních výzkumů trhu a výzkumů veřejného mínění. Poskytuje výzkumné služby včetně definice problému a výběru výzkumné metody, sběru a analýzy dat, interpretace výsledků a přípravy závěrečné studie podle požadavků klientů. Vedle toho společnost nabízí komplikované a sofistikované metody analýzy informací včetně identifikace trendů, predikcí vývoje a marketingového poradenství.

Median je realizátorem rozsáhlých výzkumů sledovanosti médií v České republice, a to MediaProjekt (sledovanost tisku) a RadioProjekt (sledovanost rozhlasových stanic). Od roku 1997 realizuje rozsáhlý výzkum spotřebního a mediálního chování a životního stylu MML-TGI v České republice a na Slovensku. Je oficiálním partnerem Kantar Group v České a Slovenské republice, členem Intersearch, ESOMAR a SIMAR. Má vlastní softwarové oddělení, které vyvíjí nástroje pro analýzu dat a pro marketingové a mediální plánování.

Na projektu *Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice* se za Median podíleli zejména:

- Přemysl Čech, ředitel agentury – řízení a vedení projektu,
- Miloš Staněk, ředitel výzkumu – koncepce a metodologie projektu, expertní rozhovory, zpracování kvalitativní části a shrnující práce na celkových výsledcích,
- Markéta Čechová – řízení projektu, zpracování kvantitativních výzkumů, expertní rozhovory,
- Zuzana Horová – sběr a analýza existujících databází a informací, zpracování kvantitativních výzkumů,
- Jaroslava Šálová – koordinace terénních prací na všech kvantitativních výzkumech,
- Jaroslava Dlouhá – zpracování kvantitativních výzkumů,
- Ondřej Šedivý – zpracování kvantitativního výzkumu mezi populací České republiky,
- Luděk Rambousek, vedoucí projektový manažer – koordinace prací na projektech.

3.
Stručně
o Medianu,
s. r. o.

4. Základní výchozí projektu

Pokud budeme chtít popsat situaci dětí, jež nemají v životě štěstí, najdeme mnoho jejich skupin a úhlů pohledu na ně. Může jít o děti, které se potýkají s různými zdravotními problémy, může jít o děti, které se narodily do neutěšených sociálních podmínek, může jít o děti, které se trápí ve škole, ve skupině vrstevníků apod.

Proto jsme v první části projektu zúžili předmět našeho monitoringu.

Ohrožené dítě jsme si definovali jako dítě, které je **ohroženo ve svém přirozeném psychickém vývoji**. Tento přirozený psychický vývoj může být ohrožen dvěma – někdy vzájemně se překrývajícími – faktory:

- rizika organického (fyzického) poškození (škodlivé faktory genetické, infekční, úrazy...),
- rizika vyplývající ze sociálního prostředí.

Ve spolupráci s Nadací Sirius jsme pak dále definovali jako předmět monitoringu v první etapě pomoc při rizicích **vyplývajících ze sociálního prostředí**.

4.1 Ohrožené dítě

V odborné literatuře i v praxi neziskového sektoru se lze setkat s mnoha různými definicemi toho, co je ohrožené dítě. Dětské problémy jsou definovány Radou Evropy (syndrom CAN), OSN, WHO a mnoha dalšími organizacemi. Můžeme najít řadu různých kategorizací a úhlů pohledu.

My jsme se však přidrželi odkazu českých psychologů a pediatrií (Z. Matějček, J. Dunovský, J. Langmeier, Z. Dytrych, J. Šturma, J. Kovařík) a jejich **konceptu psychické deprivace**, který se nám zdá pro pochopení celé problematiky klíčový.

Psychickou deprivaci dítěte definují jako **nedostatečné uspokojování psychických potřeb dítěte po určitou dlouhou dobu**. Mezi základní psychické potřeby pak patří:

- potřeba podnětové proměnlivosti (stimulace, tj. různosti podnětů dostávajících se dítěti),
- potřeba kognitivního řádu (smysluplné a srozumitelné struktury uspořádání podnětů),
- potřeba emoční vazby (specifické osoby, k níž je dítě vázáno těsně a stabilně),

- potřeba autonomie (nezávislosti, sebenaplnění, osobní integrity),
- potřeba otevřené budoucnosti (naděje do budoucna, možnost volby),
- potřeba akceptovatelné vlastní minulosti (osobní identity).

Sociálně ohrožené dítě je pak dítě ohrožené psychickou deprivací, tj. neuspokojováním těchto psychických potřeb nebo třeba jen jediné z nich. Může potom jít o:

1. ZANEDBÁVÁNÍ DÍTĚTE, tzn. vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro dítě:

- nedostatek výživy, oblečení, přístřeší, hygieny a ochrany před nebezpečím,
- nedostatečné zajištění řádné školní docházky a přiměřeného dohledu nad studiem,
- nedostatečný zájem o to, kde dítě pobývá, s kým se stýká apod., a dozor nad ním.

2. ZNEUŽÍVÁNÍ DÍTĚTE, tzn. využívání dítěte k vlastnímu prospěchu:

- zneužívání k práci,
- sexuální zneužívání,
- manipulace s dítětem (např. po rozvodu rodičů, v rodinných vztazích apod.).

3. TÝRÁNÍ DÍTĚTE:

- tělesné týrání, tj. tělesné ublížení dítěti nebo vědomé odmítnutí zabránit takovému jednání,
- psychické týrání, zejména emoční, tj. pohrdání, terorizování, izolování, korumpování, odpírání emoční opory apod.,
- poškozování různými opatřeními či zákroky určenými původně k jeho prospěchu, jako je např. nevhodně vedený výslech na policii, zákroky sociálního odboru, ohrožení vývoje dětí vychovávaných mimo rodinu apod.,
- organizované týrání, např. vraždy za účelem prodeje orgánů, únosy dětí, otročká práce, donucování k prostituci apod.

Všechny výše uvedené formy špatného zacházení s dítětem pak jistě vedou k psychické deprivaci, a tudíž k ohrožení správného psychického vývoje.

4. Základní východiska projektu

4. Základní výchozí projekty

4.2 Rodina

Sociální problém ohroženého dítěte, kterému jsme se věnovali, začíná v rodině. I ta je definována mnoha různými způsoby a z mnoha různých pohledů. U vymezení rodiny jsme vycházeli z definice rodiny, kterou používá stát,¹ tzn. definice rodiny pomocí funkcí, jež musí plnit. Tato definice jistě není psychologicky či sociologicky vyčerpávající, avšak poskytuje možnost pohledu na rodinu tak, jak to činí hlavní činitel v péči o ohrožené děti.

Rodinu stát definuje jako sociální jednotku, jejíž charakteristikou je soužití minimálně dvou generací (rodičů a dětí) a jejímž znakem je plnění určitých funkcí. Funkce rodiny potom představují:

- biologicko-reprodukční funkce (reprodukce společnosti),
- sociálně-ekonomická funkce (zabezpečení materiální existence členů rodiny),
- socializační a výchovná funkce (začlenění dítěte a ostatních členů rodiny do společnosti, příprava dítěte na život),
- regenerační a podpůrná funkce (veškerá vzájemná emocionální podpora členů rodiny, případně finanční, lidská a hmotná pomoc v případě nouze).

Podle těchto funkcí stát definuje nefunkční rodinu jako rodinu, která neplní některou nebo všechny z výše uvedených úloh (kromě biologické).² Zjistí-li tedy stát, že některá z těchto funkcí není rodinou plněna, snaží se prostřednictvím pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) případ nefunkční rodiny řešit.

¹ Národní zpráva o rodině.

Ministerstvo práce
a sociálních věcí ČR,
Praha 2004.

Podle dotazníku, který zjišťuje funkčnost rodin z pohledu ohrožení dětí:³

- 85 % rodin jsou rodiny funkční, kde je zajištěn dobrý prospěch dítěte, rodina plní všechny funkce,
- 12 % jsou problémové rodiny, tj. takové, kde se vyskytuje nějaká porucha funkcí rodiny, ale rodina je schopna ji řešit vlastními silami nebo s pomocí okolí,
- 2 % jsou dysfunkční rodiny, tj. takové, kde se vyskytují závažné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují dítě a které není rodina schopna sama zvládnout, a je proto nutno přikročit k opatřením zvenčí, tzn. k sanaci rodiny (zde nastává problém, kdy bude pomoc zvenčí nutno obrátit proti rodině a bránit zájmy dítěte proti ní, např. odebráním dítěte),
- 0,5 % jsou afunkční rodiny, kde se vyskytují závažné poruchy funkcí rodiny, sanace je bezpředmětná a nutné je odebrání dítěte.

Celkem tedy 2,5 % rodin s dětmi jsou dysfunkční nebo afunkční rodiny, kde je potřebný zásah zvenčí.

4. Základní výchozí projektu

² Národní zpráva o rodině.
*Ministerstvo práce
a sociálních věcí ČR, Praha 2004.*

³ Dotazník funkčnosti rodiny
Jiřího Dunovského. In: Lovasová,
L.: Rodinné vztahy.
*Vzdělávací institut ochrany dětí,
Praha 2006, s. 9–10.*

5. Stručně o metodologii

Jednotlivé detaily metodologie jsou uvedeny v samostatných zprávách k uceleným okruhům projektu a dále v prezentaci výsledků pro konferenci. Zde jen stručně shrneme, které aktivity byly součástí monitoringu z hlediska dvou hlavních metodologických výzkumných přístupů, a to kvalitativního a kvantitativního.

5.1 Kvalitativní část projektu

V kvalitativní části projektu jsme realizovali následující aktivity:

1. SBĚR A ANALÝZA DOSTUPNÉ ODBORNÉ LITERATURY A PUBLIKACÍ s tematikou ohrožených dětí. Z této analýzy nakonec vznikl náš celkový přístup k dané problematice, který je stručně naznačen v předchozí kapitole.

2. TVORBA DATABÁZÍ SUBJEKTŮ PEČUJÍCÍCH O OHROŽENÉ DĚTI

Celkem bylo shromážděno okolo 1 600 položek. Tyto databáze byly prověřeny a tvořily základ pro náhodné výběry respondentů pro kvantitativní část projektu.

- **Oddělení OSPOD** na úrovni ministerstva, krajů a obcí. Celkem bylo shromážděno 270 položek.
- **Příspěvkové organizace** pečující o ohrožené děti v resortech ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstva zdravotnictví a příspěvkové organizace zřizované kraji a obcemi. Celkem bylo shromážděno 480 položek.
- **Nestátní neziskové organizace** působící v oblasti pomoci ohroženým dětem, a to občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fondy a církevní právnické osoby. Celkem bylo shromážděno 850 položek (zahrnují však i subjekty pečující o postižené děti; relevantních pro péči o ohrožené děti bylo dle naší definice celkem 439 subjektů).

3. HLOUBKOVÉ EXPERTNÍ ROZHOVORY

- Hlubkové rozhovory obsahovaly dva základní okruhy:
 - • Činnost instituce/organizace, kterou respondent představuje. Respondenti v této části také odůvodňovali problematiku svého zájmu.
 - • Vyjmenování a stanovení priorit problémů ohrožených dětí z pohledu respondenta.
- Hlubkové rozhovory byly zastaveny v okamžiku tzv. teoretické saturace, tj. ve chvíli, kdy respondenti ve svých odpovědích neindikovali nové problémy, otázky apod. Zjištění z hlubkových rozhovorů prolínají všemi výsledky a byly použity i při tvorbě dotazníků.
- Rozhovory byly realizovány ve dvou fázích:
 - • První etapa (duben–květen 2008) zahrnovala 15 expertů, a to:
 - ~ 3 představitele nadací,
 - ~ 8 ředitelů/vedoucích pracovníků neziskových organizací,
 - ~ 1 ředitele dětského domova,
 - ~ 1 představitele státní správy na ministerské úrovni,
 - ~ 2 nezávislé experty.
 - • Druhá etapa (červenec–říjen 2008) zahrnovala 32 expertů, a to:
 - ~ 5 rozhovorů s představiteli státní správy na ministerské úrovni,
 - ~ 4 pracovnice OSPOD,
 - ~ 4 rozhovory se soudci zabývajícími se dětskou problematikou,
 - ~ 3 rozhovory s řediteli kojeneckých ústavů,
 - ~ 2 rozhovory s řediteli dětských domovů,
 - ~ 2 rozhovory s řediteli výchovných ústavů,
 - ~ 5 rozhovorů s nezávislými experty,
 - ~ 3 rozhovory s řediteli domů na půli cesty či azylových domů,
 - ~ 4 rozhovory s představiteli neziskových organizací zaměřených na terénní práci, zejména na prevenci a na sanaci rodiny.

5. Stručně o metodologii

5. Stručně o metodologii

5.2 Kvantitativní část projektu

Kvantitativní část projektu tvořila dotazníková šetření mezi třemi cílovými skupinami:

KVANTITATIVNÍ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MEZI PRACOVNÍKY OSPOD A PŘEDSTAVITELI PŘÍSPĚVKOVÝCH

ORGANIZACÍ

Náhodně jsme vybrali celkem 229 úřadů, pracovišť OSPOD a příspěvkových organizací, z nichž bylo dotázáno 297 respondentů reprezentujících 120 úřadů OSPOD a 71 příspěvkových organizací. Sběr dat probíhal od července do září 2008. Dotazník byl tvořen:

- část A: informace o respondentovi,
- část B: informace o instituci,
- část C: vyjmenování a prioritizace problémů ohrožených dětí a spokojenost se stavem jejich řešení.

KVANTITATIVNÍ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MEZI NEZISKOVÝMI ORGANIZACEMI

Osloveny byly všechny neziskové organizace, které byly označeny jako aktivní, vyvíjející činnost. Celkem bylo takto nalezeno 439 neziskových organizací. Dohromady bylo dotázáno 304 respondentů reprezentujících 210 neziskových organizací. Sběr dat probíhal od července do září 2008. Dotazník byl tvořen stejnými částmi:

- část A: informace o respondentovi,
- část B: informace o instituci,
- část C: vyjmenování a prioritizace problémů ohrožených dětí a spokojenost se stavem jejich řešení.

Kvótní výběr podle pohlaví, věku, vzdělání, regionu a velikosti místa bydliště byl stanoven na 1 400 respondentů. Celkem bylo dotázáno 1 203 respondentů, což představuje návratnost 85,9 %. Sběr dat probíhal v srpnu a září 2008. Dotazník byl tvořen:

- část A: informace o respondentovi,
- část B: hodnocení úrovně života dětí v České republice, zájem o dětskou problematiku, znalost dětských práv,
- část C: vyjmenování a prioritizace problémů ohrožených dětí a spokojenost se stavem jejich řešení,
- část D: hodnocení neziskového sektoru.

Jak je z výše uvedeného nástinu obsahu dotazníků patrné, část C, obsahující vyjmenování, stanovení priorit a závažnosti problémů ohrožených dětí a spokojenost se současným stavem řešení daného problému, byla totožná ve všech cílových skupinách a tvořila hlavní část námi realizovaných výzkumů. Další strany této brožury shrnují právě tyto výsledky.

5. Stručně o metodologii

6. Hlavní příčiny problémů ohrožených dětí

Z kladní příčina problémů sociálně ohrožených dětí spočívá podle respondentů v původní biologické rodině. Důvodem ohrožení dítěte je **nevzrállost rodiny, častá rozvodovost, a proto nestabilita rodiny** jako sociální instituce v České republice, zjednodušeně řečeno **krize rodiny**. Tuto příčinu spontánně uvádí 22 % respondentů z neziskových organizací a 26 % respondentů ze státního sektoru. Jde tedy o špatnou rodinnou situaci ve smyslu vztahů mezi lidmi a o neschopnost poskytnout dítěti řádné prostředí, posilovat rodinné ovzduší a předcházet krizovým rodinným faktorům. Tato neschopnost přitom nemusí být zapříčiněna pouze sociálně-ekonomickou situací rodiny, ale též tím, že rodiče vlastně nikdo neučil být rodiči a neučil je dbát na faktory prospívající rodině, kterými mimo jiné jsou:⁴

- dostatek času stráveného v rodinném kruhu,
- komunikace mezi členy rodiny,
- společné řešení problémů,
- schopnost řešit krizové situace,
- důraz na tradiční rodinné hodnoty (např. dodržování rodinných svátků, rituálů, oslav apod.).

Z tohoto hlediska je zajímavé zjištění, že **populace** jako celek **nevnímá krizi rodiny** jako důležitou příčinu problémů ohrožených dětí, ale vidí problémy dysfunkčních a afunkčních rodin a ohrožených dětí jen v legislativní rovině, v činnosti státu a soudů. Populace výše uvedené faktory neshledává příčinami ohrožení dětí, jako by je lidé znali, řídili se jimi a neměli problémy. V tomto ohledu je alarmující další zjištění výzkumu mezi populací: 16 % rodičů uvádí, že věnuje rozhovoru s dítětem do 2 hodin týdně (tj. průměrně 17 minut denně), a 25 % uvádí, že věnuje dítěti týdně do 5 hodin (tj. maximálně 42 minut denně). **Celkem tedy maximálně necelé tři čtvrtě hodiny denně věnuje svému dítěti 40 % rodičů České republiky.** Započítáme-li do tohoto času i organizačně-technickou komunikaci mezi rodičem a dítětem, popř. „rodinný výlet“ do nákupního centra, pak můžeme říci, že necelé tři čtvrtě hodiny denně jsou nedostačující.

⁴ Kovařík, J. a kol.: Náhradní rodinná péče. Portál, Praha 2004. Lovasová, L.: Rodinné vztahy. Vzdělávací institut ochrany dětí, Praha 2006. Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Grada, Praha 2006.

Avšak **problémy dětí v rodinné komunikaci** mohou mít – podle některých našich respondentů – **příčinu v obtížnosti naplňování sociálně-ekonomické funkce** některými rodinami. Rovněž většinu pozornosti OSPOD vůči rodinám tvoří případy, kdy se rodina dostane do ekonomických problémů.

Tento důvod však populace České republiky nevnímá. Celých 60 % populace si myslí, že celková ekonomická a materiální úroveň života dětí v České republice je lepší (6 %) nebo stejná (54 %) jako v jiných vyspělých zemích.

V dalších spontánně uváděných příčinách ohrožení dítěte se respondenti z OSPOD a příspěvkových organizací a pracovníci neziskových organizací poněkud rozcházejí. Zatímco pracovníci OSPOD a příspěvkových organizací na druhém místě uvádějí nejednotnou a nepružnou legislativu (20 %), respondenti z neziskového sektoru na druhém místě jmenují sociálněpatologické prostředí rodin ohrožených dětí (16 %). Pracovníci OSPOD a příspěvkových organizací tedy příčiny definují již ve způsobu řešení problematiky ohrožených dětí, představitelé neziskového sektoru i na druhém místě vidí problém spíše sociologický a psychologický.

Na třetím a čtvrtém místě příčin problémů ohrožených dětí se pak obě skupiny spontánně shodují: jde o neschopnost spolupracovat a rozdílnost péče o ohrožené děti mezi jednotlivými resorty (14 % neziskový sektor, 18 % státní sféra), tedy již o vlastní problematiku péče o ohrožené děti ze strany státu.

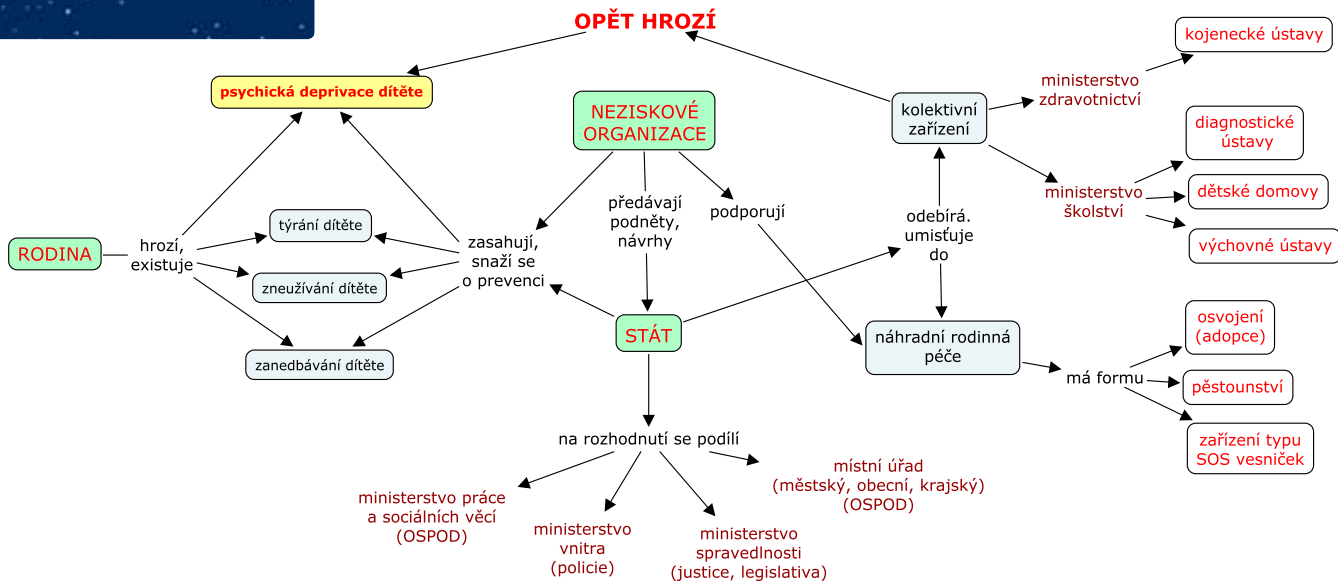
Pokud shrneme výše uvedené, pak za hlavní příčinu vzniku problémů ohrožených dětí lze obecně považovat krizi rodiny jako sociální instituce. Jestliže je potom tento stav umocněn tíživou sociálně-ekonomickou situací nebo nezkušeností rodičů, je dítě ohroženo a mělo by být chráněno společností.

6. Hlavní příčiny problémů ohrožených dětí

7.
Systém péče
o ohrožené děti
v ČR

Jeli dítě ohroženo špatnou situací v rodině, nebo dokonce neexistencí rodiny, nastupuje stát, na jehož roli garanta ochrany ohrožených dětí a péče o ně se všichni shodují. Do systému péče o ohrožené děti však vstupují i další subjekty. Na následujícím schématu jsme se pokusili zachytit komplikovanost celé oblasti.

Obrázek 1 Schéma řešení problémů ohrožených dětí

Z obrázku je patrné, co naši respondenti ve všech dotazovaných skupinách kritizují, a to **roztříštěnost mezi resorty a nejednotnost péče o ohrožené děti** stejně jako potenciální možnost – přijmeme-li teze o psychické deprivaci – nevyřešení problému pomocí velkých kolektivních zařízení. Rovněž je ze schématu a z resortismu v něm znázorněném patrné, že každý resort vnímá dítě jinak: školství nejvíce jako žáka, kterého je třeba vzdělat a vychovat, zdravotnictví jako pacienta, kterého je třeba ochránit zejména zdravotně, sociální věci jako objekt snah o zlepšení jeho celkové sociální situace, policie jako oběť, nebo jako pachatele trestných činů, a každý se snaží řešit problematiku ze svého pohledu.

Základním článkem státního systému péče o ohrožené děti jsou pak zejména pracovníci OSPOD. Většinu jejich pozornosti vůči rodinám tvoří podle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí ČR případy, kdy se rodina dostane do ekonomických problémů, tj. dlouhodobě neplatí nájem, splátky za půjčky, nepracuje, nevystačí s dávkami apod. Na druhém místě je pak neplnění socializační a výchovné funkce rodiny (rodina nehlídá docházku a prospěch apod.) nahlášené školou.

7. Systém péče o ohrožené děti v ČR

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

P opíšeme-li **nejčastější případy** rodin, které se do systému péče o ohrožené děti v České republice dostávají, pak z hloubkových rozhovorů s odborníky získáme následující řetěz problémů, k nimž dochází při pomoci ze strany společnosti a státu:

- Rodina se dostává do problémů (většinou sociálně-ekonomických) a není schopna je řešit samostatně (jde zejména o rodiny z nižších sociálně-ekonomických vrstev, s nižším vzděláním, se slabou rodinnou zkušeností rodičů).
- Pracovníci OSPOD jsou přetížení (na jednoho připadá průměrně kolem 300 případů). Neexistují diagnostické nástroje a metodika pro popis problémů rodin a práci s nimi.
- Nemá-li rodina štěstí na pracovníka OSPOD, který jí pomůže a neřeší věc jen administrativně, nebo nenajde-li si sama nějakou nestátní organizaci či jinou pomoc, je legislativně velmi snadné jí pomoci předběžného opatření odebrat dítě a umístit jej do kolektivního zařízení.

V těchto případech se pak rodina, které by se mělo pomoci, dostává do koloběhu událostí, jež naruší existující rodinné vztahy.

Přitom **postoj rodičů** můžeme – teoreticky, ale i podle oslovených odborníků – rozdělit do několika typů:

- Rodina **NEMŮŽE** dobře plnit péči o dítě. Znamená to, že existují v jistém smyslu objektivní důvody špatné péče o děti, které však mohou být ostatní společností posuzovány i jako subjektivní a zakořeněné v povaze rodičů („Kdo se snaží, nemůže mít problémy.“).
- Rodina **NEUMÍ** pečovat o dítě, tj. zanedbává je a neplní některé funkce rodiny z následujících důvodů: jde o rodiče, kteří sami byli zanedbáváni, zneužíváni nebo sami vyrostli v kolektivních zařízeních, a nevědí proto, co znamená funkční rodina.
- Rodina **NECHCE** řádně pečovat o dítě, dítě fyzicky zneužívá, týrá, nutí k práci nebo je odloží hned po narození apod.

Rodiny, které NEMOHOU nebo NEUMĚJÍ pečovat o dítě, by měly být sanovány, měla by jim být poskytnuta péče a pomoc a dítě by mělo v takové rodině zůstat. Pouze rodiny, jež NECHTĚJÍ řádně pečovat o dítě, by měly být řešeny primárně pomocí nástrojů sloužících k odběru dítěte z rodiny.

Navíc u rodin, které NECHTĚJÍ řádně pečovat o dítě, přistupuje problém, že se o nich – z velké části – pracovníci OSPOD vůbec nedozvědí, protože neexistuje systém jejich vyhledávání a diagnostikování a jejich zjištění je závislé na pediatrech, učitelích a na celé veřejnosti a na tom, aby takové případy vůbec někdo oznámil. Respondenti hloubkových rozhovorů i pracovníci OSPOD si přitom chválí spolupráci se školami, které identifikují a hlásí problémy, zatímco zásah lékařů pediatriů nebo veřejnosti (sousedů apod.) v případech, kdy rodina NECHCE o dítě pečovat, považují za mizivý. Ve výzkumu mezi populací se 19 % respondentů domnívá, že by si všimli ohroženého dítěte, 47 % pak, že by si spíše všimli ohroženého dítěte. Třetina populace by přitom v takovém případě věc oznámila telefonicky na sociální odbor místního úřadu, avšak stejné procento populace by v takové situaci nejspíše nezasáhlo, ale radilo by se s přáteli.

Ve výzkumech jsme identifikovali pět základních skupin problémů systému péče o ohrožené děti v České republice:

1. PROBLÉMY LEGISLATIVNÍ:

- a. legislativa,
- b. role státních a samosprávných orgánů v dané oblasti,

2. ROLE SOUDŮ, SOUDCŮ A SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ

3. PROBLÉMY KONCEPČNÍ A METODICKÉ

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

4. PROBLÉMY TERÉNNÍ PRÁCE A ŘEŠENÍ KONKRÉTNÍCH PŘÍPADŮ:

- a. překážky v práci pracovníků OSPOD,
- b. problémy řízení prevence a sanace rodiny,
- c. problémy náhradní rodinné péče a ústavní výchovy.

5. PROBLÉMY VSTUPU DO ŽIVOTA

po ukončení ústavní výchovy či náhradní rodinné péče. Jejich vyřešení by vedlo ke zlepšení situace ohrožených dětí. Jednotlivým okruhům problémů se dále budeme věnovat podrobně.

Z hlediska důležitosti, která je daným skupinám problémů přikládána, neziskové organizace považují za nejzávažnější otázku prestiže pěstounství u nás, neexistenci metodiky a standardů pro péči o ohrožené děti i pro pěstounství. Pracovníci OSPOD a příspěvkových organizací pak považují za největší problémy konkrétní překážky ve své práci, jako je pomalost soudů, nedostatek kvalitních pěstounských rodin a neexistence postupů pro práci s případy.

8.1 Problémy legislativní

8.1.1 Legislativa

Respondenti hloubkových rozhovorů často zmiňovali **velké množství legislativních norem a opatření**, které si zčásti **vzájemně odporují** a zčásti **dostatečně nepokrývají celou problematiku**. To je podle nich způsobeno jednak velkým množstvím zainteresovaných státních orgánů a jednak malou ochotou zákonodárců tento problém řešit. Závažnost problému v legislativě vnímají jak pracovníci OSPOD a příspěvkových organizací (70 %), tak pracovníci neziskových organizací (72 %), každý ovšem v jiném aspektu. Podstatné je, že důležitost problematiky si uvědomuje i laická veřejnost (76 % populace chápe problém jako závažný; to však může být způsobeno i obecným přesvědčením, že české zákony jsou nekvalitní).

Pracovníci OSPOD vnímají jako legislativní problém **přesunutí svých oddělení pod působnost obcí. Obce často nemají zájem** na řešení problematiky a krátí oddělením rozpočty. Protože obce navíc představují politické orgány, jsou v podstatě neustále pod tlakem nějakých voleb: všechny volby (do obcí, do parlamentu, do krajských zastupitelstev, do senátu) na komunální úrovni zajišťují právě představitelé obcí, což znamená, že pod volebním tlakem jsou každé dva roky. Podle vedoucích oddělení by OSPOD měly patřit pod ministerstvo práce a sociálních věcí přímo, aby byla zajištěna koncepčnost a jednotnost výkonu v rámci celé České republiky.

Velkým problémem v legislativě, zejména podle respondentů z kojeneckých ústavů a dětských domovů, je **institut „projeveného zájmu“** biologických rodičů zanedbávaného, zneužívaného, týraného, odloženého dítěte apod., který brzdí osvojování dětí a jejich předávání do pěstounských rodin.

Další problém představuje **kodifikace postavení pěstounů v právním řádu a neexistence profesionální pěstounské péče.**

Následujícím problémem je pak **postavení ústavních zařízení v právním řádu.** Ředitelé ústavních zařízení musejí pokaždé žádat soud, zda mohou ve jméno nezletilého dítěte učinit nějaký úkon jinak svěřený zákonným zástupcům.

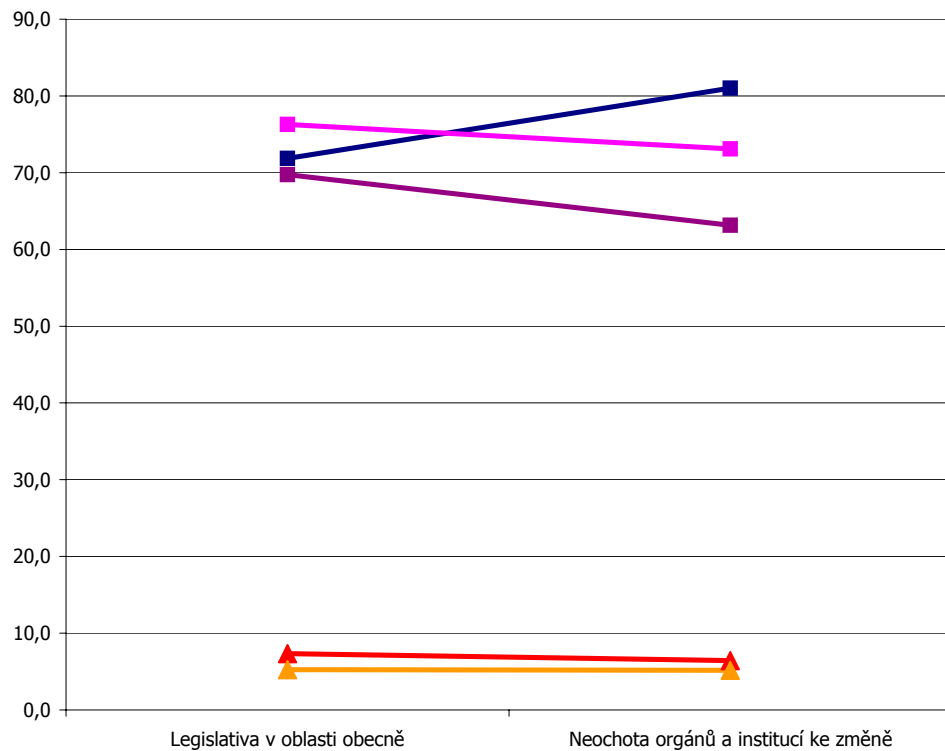
Problémem legislativním však není jen obsah legislativy, ale i **výklady stávající legislativy** různými zúčastněnými orgány, její **využívání ke zjednodušení práce** (např. zneužívání možnosti předběžného opatření v občanském soudním řádu) a dále **nedodržování** legislativy (např. lhůt uvedených v zákonech).

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

Obrázek 2 Závažnost problémů legislativy a spokojenost s legislativou (v %)

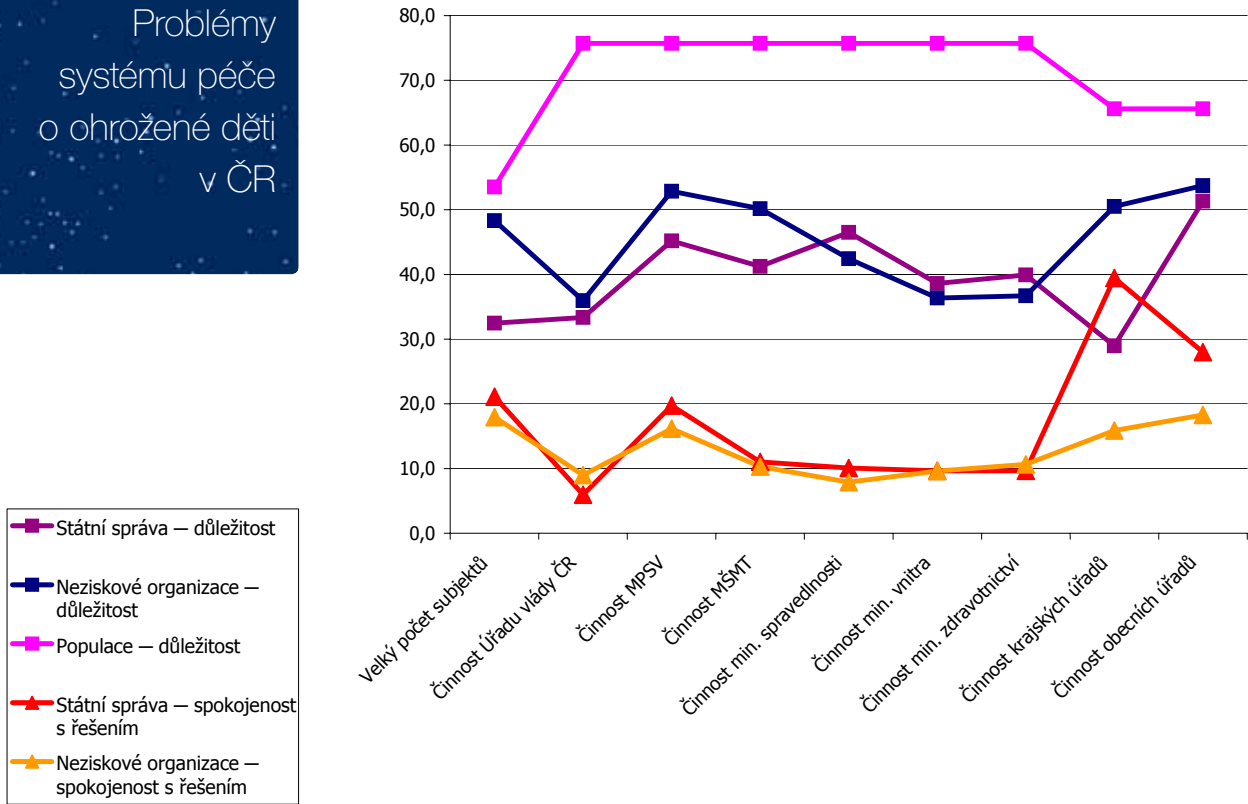
8.1.2 Role státních a samosprávných orgánů

Jak bylo řečeno a ukázáno na schématu, na legislativě a na péči o ohrožené děti se podílí **pět ministerstev a rada vlády**. Celkem 49 % představitelů neziskových organizací vnímá, že existuje velký počet zainteresovaných subjektů na péči o ohrožené děti. Naopak pokud jde o pracovníky OSPOD a příspěvkových organizací, toto představuje problém pouze pro 30 % z nich. Postoj laické veřejnosti kopíruje spíše názor neziskových organizací, v populaci je o závažnosti tohoto problému přesvědčeno 52 % respondentů. Bez zajímavosti není ani skutečnost, že veřejnost vnímá svůj vlastní nezájem o problémy ohrožených dětí (69% populace hodnotí nezájem veřejnosti jako závažný problém). Hodnocení role jednotlivých státních orgánů a spokojenost s jejich činností ukazuje graf na následující straně.

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

Obrázek 3 Role státních orgánů a spokojenost s nimi (v %)

8.2 Role soudů a soudců

Hlavní výtka našich respondentů a odborníků z hloubkových rozhovorů k roli soudů a soudců se nese vůči **necitlivému rozhodování** soudů obecně pouze na základě právních norem, aniž by byl viděn osud dítěte, o němž je rozhodováno. **Rozhodování** soudů je – z hlediska vnímání a prožívání času dítětem – **pomalé**, soudci často využívají institut **předběžného opatření, jímž umístí dítě do diagnostického ústavu** a několikrát jej prodlužují, jak jim umožňuje zákon, a to i v případech, kdy to není nezbytně nutné.

O pomalosti rozhodování soudů je přesvědčeno 87 % pracovníků neziskového sektoru, 72 % z nich o špatném rozhodování soudů z hlediska zájmů dítěte, 70 % o zneužívání ustanovení umožňujících předat dítě do ústavní výchovy. Mezi pracovníky OSPOD a příspěvkových organizací je o pomalosti rozhodování soudů přesvědčeno 77 % respondentů, 70 % o špatném rozhodování soudů z hlediska zájmů dítěte. Tyto výsledky jsou podobné. Avšak o zneužívání předpisů umožňujících předat dítě do ústavní výchovy a o snadnosti této operace je přesvědčeno pouze 35 % pracovníků ve státní správě a příspěvkových organizacích.

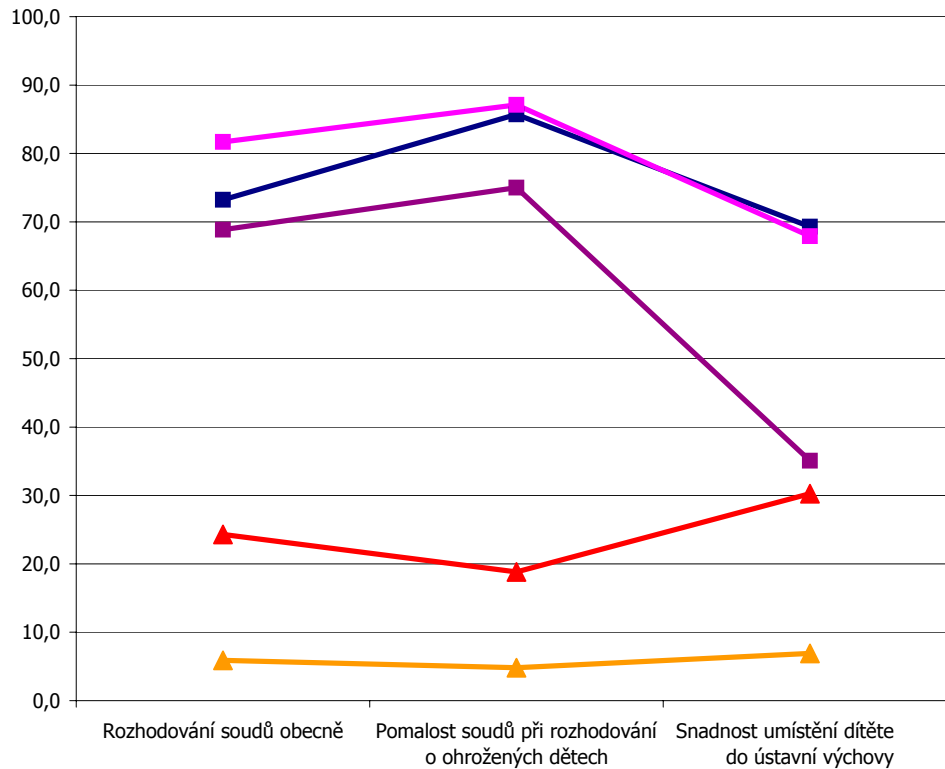
Doplníme-li údaje za laickou veřejnost, pak o pomalosti soudů je přesvědčeno 87 % respondentů, o rozhodování soudů mimo zájmy dítěte 82 % respondentů a o snadnosti odebrání dítěte soudem z rodiny pak 68 % veřejnosti.

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

Obrázek 4 Role soudů a soudců a spokojenost s nimi (v %)

8.3 Problémy koncepční a metodické

Za základní a velmi zásadní problém považují odborníci všech skupin skutečnost, že **neexistuje jednotná metodika diagnostikování a vyhledávání případů** ohrožených dětí v populaci. Metodiku sice v minulosti vytvořila skupina psychologů a pediatriů (Z. Matějček, J. Dunovský aj.), avšak není v praxi používána a dále rozpracovávána. Nová metodika by měla obsahovat postupy lékařů pediatriů, učitelů ad. při vyhledávání a diagnostikování dětí ohrožených psychickou deprivací a měla by být rovněž legislativně vyžadována po zúčastněných skupinách odborníků ve formě standardů jejich práce. Existují sice různá doporučení, např. *Metodické opatření Ministerstva zdravotnictví ČR z 30. 5. 2008*, avšak ta nejsou závazná a kontrolovatelná a týkají se vždy pouze daného resortu.

Druhým problémem v této oblasti je podle oslovených odborníků fakt, že orgány OSPOD **rovněž nemají zadánu metodiku a standardy práce s ohroženými dětmi**. Zatímco v oblasti sociální péče takové standardy ministerstvo připravilo, pro oblast sociálně-právní ochrany dětí nikoli. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí MPSV nemá na tuto činnost kapacitu (jak tabulkovou, tak lidskou), a proto metodické vedení OSPOD není důsledné. Navíc OSPOD spadají pod ministerstvo práce a sociálních věcí pouze metodicky, organizačně řízeny jsou obcemi či kraji, a metodická opatření proto nemohou být závazná a kontrolovatelná.

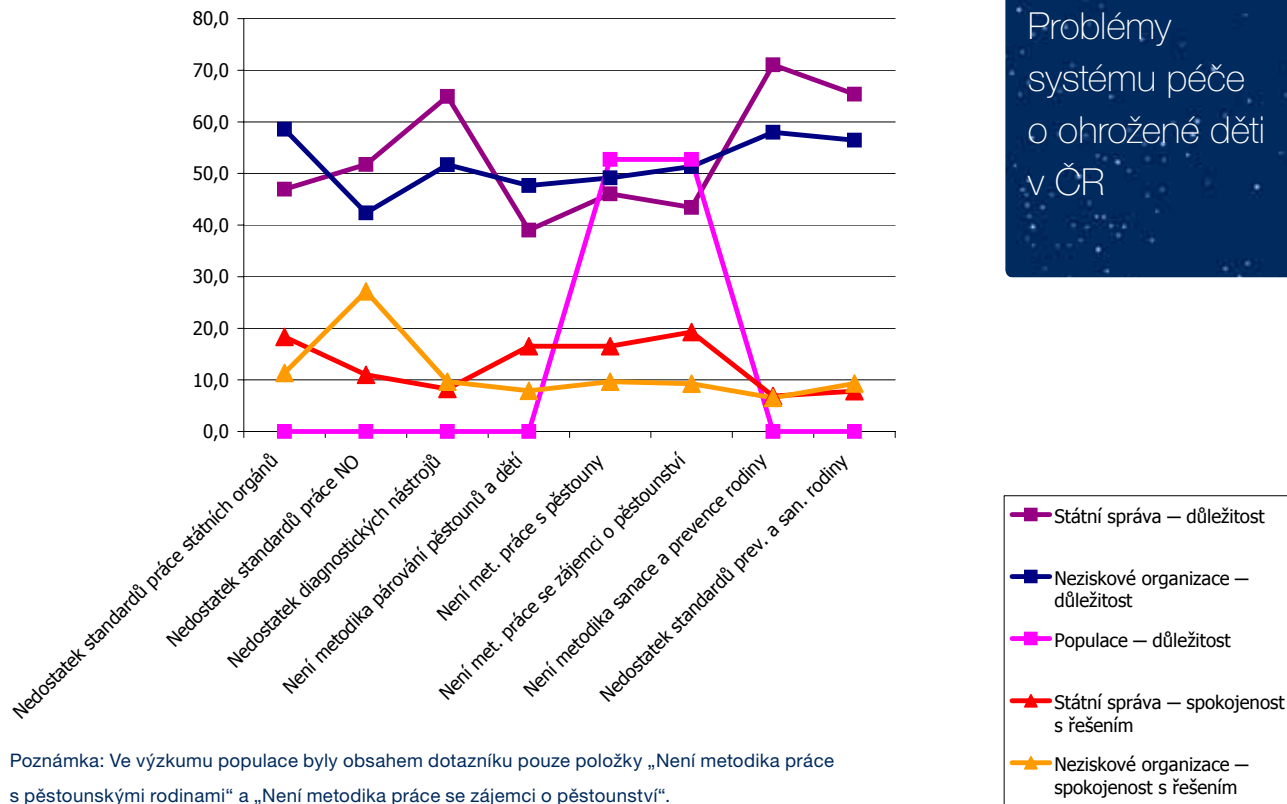
Rovněž **metodika neziskových organizací pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí je v některých případech diskutabilní**. Nikdo ji totiž nekonzultuje z odborného hlediska, vzniká většinou „praxí“, její oponentura a zhodnocení nejsou součástí procesu při udělování pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Jen málo organizací ji pak má vytvořenou a odborně oponovanou. Navíc samy neziskové organizace uvádějí, že používají metodiku řízení organizace jen v 67 % případů, metodiku řízení projektů v 53 % a metodiku práce s klienty jen v 62 % případů.

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

Závažnost neexistence metodiky a standardů práce s ohroženými dětmi má ještě jednu zvláštnost: zatímco představitelé neziskových organizací v našem výzkumu vidí tento problém hlavně na straně státu a státních orgánů a se svou metodikou jsou spokojeni a nechápou ji jako problém, pracovníci ve státních službách jsou s existujícími postupy státu a svých vlastních pracovišť spíše spokojeni a naopak kritizují některé postupy neziskových organizací. Pro laickou veřejnost je tato oblast příliš náročná a neví, o co se v podstatě jedná, přesto je více než 50 % populace přesvědčeno, že metodika a standardy práce s ohroženými dětmi u nás neexistují, patrně na základě zkušeností z jiných oblastí. Nicméně pro veřejnost jde o problém na posledním místě pomyslného žebříčku.

Obrázek 5 Závažnost metodiky a standardů a spokojenost s jejich řešením (v %)

Poznámka: Ve výzkumu populace byly obsahem dotazníku pouze položky „Není metodika práce s pěstounskými rodinami“ a „Není metodika práce se zájemci o pěstounství“.

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

- Státní správa – důležitost
- Neziskové organizace – důležitost
- Populace – důležitost
- ▲ Státní správa – spokojenost s řešením
- ▲ Neziskové organizace – spokojenost s řešením

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

Role jednotlivých státních orgánů v metodické a standardizační oblasti je podle výzkumu vnímána celkově jako velmi malá všemi odborníky v oblasti. Hlavní místo v metodické a standardizační aktivitě by podle nich mělo zastávat ministerstvo práce a sociálních věcí, které by metodiku mělo vytvořit ve spolupráci s odborníky ostatních profesí.

Velkým problémem je však v této souvislosti, domníváme se, **střetávání mnoha disciplín** v metodice práce s ohroženými dětmi, a to speciální pedagogiky (dítě jako objekt a subjekt výchovy a vzdělání), pediatrie/sociální pediatrie (dítě jako objekt a subjekt zdravotní péče), sociálně-právní problematiky (dítě jako objekt a subjekt sociální pomoci), pohledu právního (postavení dítěte a rodičů v právním řádu), pohledu policejního (dítě jako delikvent/oběť trestného činu), **a neschopnost popojít tyto pohledy interdisciplinárně v zájmu dítěte** a spolupracovat.

8.4 Problémy terénní práce

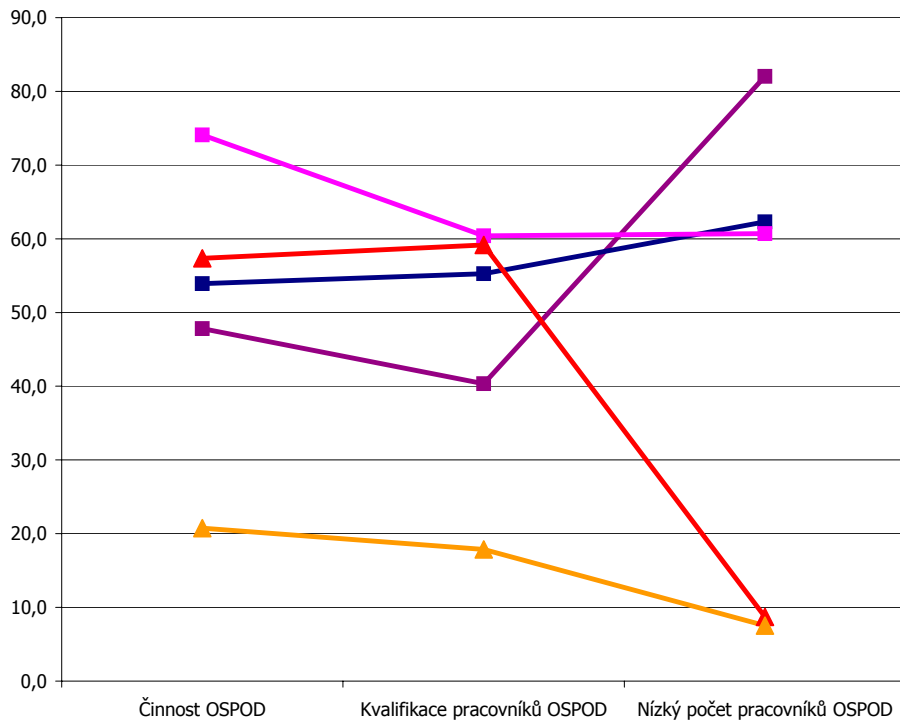
8.4.1 Překážky v práci OSPOD

Konkrétní práce OSPOD je podceněna, a to **jak materiálně, tak počtem sociálních pracovníků**.⁵ Malý počet sociálních pracovníků na vysoké množství případů znemožňuje, aby vykonávali skutečnou sociální práci a hlavně prevenci. Naopak přispívá k formálnímu řešení případů, které je v zásadě nejrychlejší, a záleží tak na konkrétní osobnosti pracovníka, jak k danému případu přistoupí. Sociální práci pak saturují neziskové organizace pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Sami pracovníci OSPOD cítí, že je jejich počet nízký (myslí si to 82 % z nich, 62 % pracovníků neziskových organizací a 61 % populace).

Pokud jde o další parametry činnosti OSPOD, jejich závažnost a spokojenost s nimi ukazuje následující obrázek.

⁵ Např. Materiál pro schůzi vlády ČR, č. j. OP-650/2007. Ministerstvo vnitra ČR, 3. října 2007, III. část, s. 6.

Obrázek 6 Závažnost parametrů práce OSPOD a spokojenost s nimi

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8.4.2 Problémy prevence a sanace rodiny

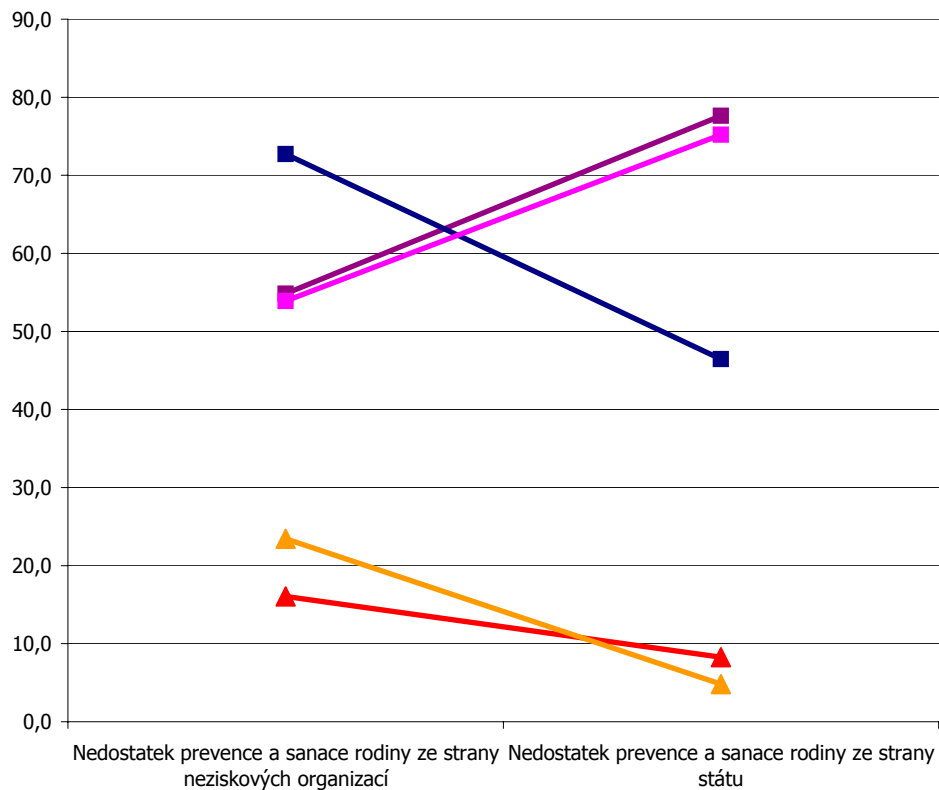
Vzhledem k tomu, že pracovníci OSPOD – podle vlastních slov při hloubkových rozhovorech – nemají vzhledem ke svému nízkému počtu dostatek času na to, aby sami vykonávali opatření vedoucí k prevenci poruch rodiny nebo sanovali rodinu, jíž hrozí odejmutí dítěte, je tato oblast „předána“ neziskovému sektoru. Oblast **prevence a sanace rodiny je však** oproti velmi silně zastoupeným činnostem neziskového sektoru **nejméně obsazenou oblastí** v péči o ohrožené děti v oblasti náhradní rodinné péče. Ačkoli se tedy všichni shodují na důležitosti prevence a sanace rodiny, vykonává je jen málo subjektů.

Veškerá sanace respondentů opět funguje podle jen na základě toho, že si **ohrožená rodina centrum pro sanaci rodiny sama najde**, a pouze v některých případech jí centrum pro sanaci doporučí pracovník OSPOD.

Neexistuje systém prevence, který by vyhledával ohrožené rodiny a předával je (místo k soudu) k pomoci a sanaci. Ovšem z logiky věci by právě pomoc rodinám a jejich sanace měly PŘEDEM být prioritou.

Pracovníci OSPOD přitom někdy nechápou sanaci rodiny a pomoc rodině jako dlouhodobý, časově náročný proces. Chybí tedy více konkrétní preventivní a sanační práce v terénu, standardy pro diagnostikování poruch rodiny, doporučování sanace a prevence u státních orgánů, osvěta a vzdělávání v této oblasti.

Obrázek 7 Závažnost prevence a sanace rodiny a spokojenost s jejich řešením

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

⁶ Např.: Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J.: Kriminalita jako následek psychické deprivace. In: Kovařík, J.: *Náhradní rodinná péče v praxi. Portál, Praha 2004, s. 109–114. Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995–2004. Ministerstvo vnitra ČR, Praha 2007.*

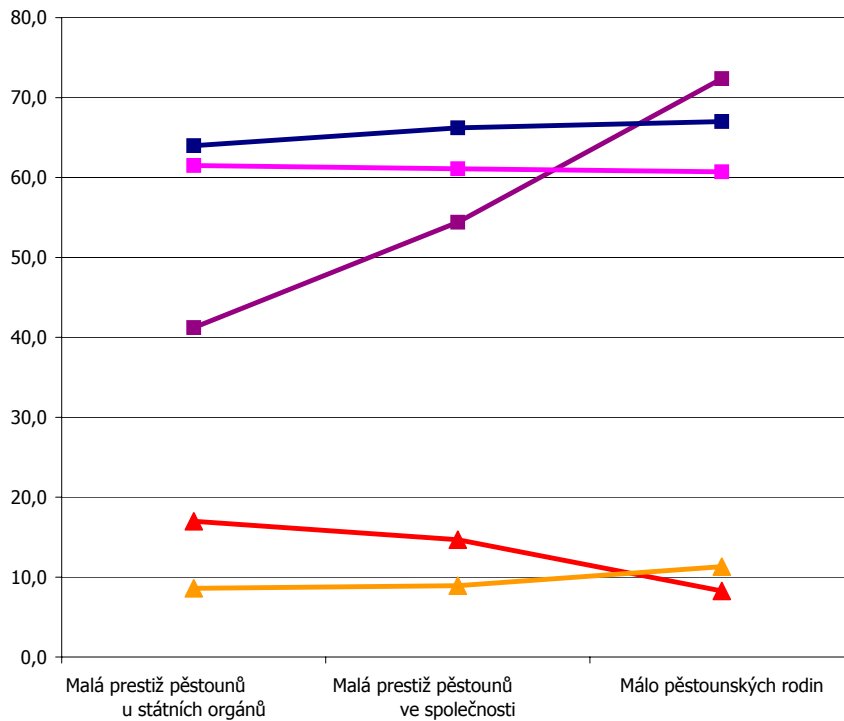
8.4.3 Problémy náhradní rodinné péče a ústavní výchovy

Problematika ústavní výchovy a náhradní rodinné péče spolu úzce souvisejí, jde o dvě možnosti umístění dítěte v případě, že proti rodině zasáhne stát. Výzkumy ukazují,⁶ že ústavní péče přináší jiné formy psychické deprivace, a není tudíž ideálním řešením situace dítěte. Bohužel však vždy budou děti, které nebude možné dlouhodobě umístit do náhradní rodinné péče. Problémy náhradní rodinné péče:

- **Nedostatek pěstounských rodin.** Ačkoli tuto formu péče neziskový sektor i odborníci jednoznačně preferují, existuje v České republice nedostatek vhodných pěstounských rodin. V důsledku toho se stává, že rodiny, které jsou ochotny stát se pěstouny, mají v náhradní rodinné péči až 18 dětí. Nedostatečná je i příprava rodin.
- S tím souvisí legislativní problém, že nemáme v České republice institut **profesionálního pěstounství**, tj. možnost, kdy rodiče jsou „zaměstnání“ jako pěstouni a je o ně ze strany zaměstnavatele pečováno v oblasti ekonomické, poradenské, vzdělávací.
- Dalším problémem jsou **dlouhé čekací doby na rozhodnutí o umístění** do náhradní rodinné péče. To komplikuje institut tzv. zájmu o dítě a další faktory.
- **Nedostatečná je pozornost státu** věnovaná náhradní rodinné péči, negativní postoj některých státních orgánů vůči ní a společenské i materiální ocenění pěstounských rodin.

Problematika náhradní rodinné péče je významně obsazena neziskovým sektorem. Podle rozsáhlého tzv. desk research existuje nejvíce neziskových organizací právě v oblasti práce s pěstounskými rodinami (psychologické poradenství, právní poradenství, pobyty pro rodiny s dětmi, hlídání dětí apod.). Problematika je metodicky a obsahově hojně popsána, je činně osvětla, zpracovávají se publikace a příručky pro pěstounské rodiny, neziskové organizace se podílejí na přípravě pro pěstounství apod. Neznamená to, že by oblast byla plně saturována, ale jen to, že v ní působí již dnes mnoho subjektů nabízejících pomoc.

Obrázek 8 Závažnost náhradní rodinné péče a spokojenost s jejím řešením

8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

Problémy ústavní výchovy podle respondentů z této oblasti jsou:

- Prvním problémem ústavní výchovy je právě její **kolektivnost a neosobnost** způsobující další psychické deprivace. V současnosti se patrně většina dětských domovů snaží alespoň částečně přiblížit svůj provoz zařízením s „rodinnější“ strukturou: budování malých skupinek dětí (zejména sourozenců), střídání pouze dvou až tří pracovníků u skupiny a další opatření. Nicméně narážejí jednak na povahu zařízení a jednak i na pracovněprávní předpisy a nařízení v dané oblasti (nutnost dodržovat pracovní dobu pracovníků, a neplatit tak přesčasy apod.). Je zde rovněž problém, že do ústavní péče je umisťován **velký počet dětí**.
- Druhý problém představuje **roztříštěnost řízení kolektivní výchovy** (dítě putuje podle věku mezi resortními ministerstvy). Snahy o sjednocení pod jedno ministerstvo pak vyvolávají u pracovníků obavy a nejistotu, která se přenáší i na děti.
- Dalším problémem je, že některé děti jsou svými **rodiči „blokované“ v dětském domově**, není možné je předat do náhradní rodinné péče, a ačkoli se dětský domov nebrání jejich přemístění do rodin a podporuje ho, nemůže jej realizovat kvůli blokaci ze strany rodičů.
- Problémy činí i **právní postavení vedení dětského domova** vzhledem k dítěti. Pokaždé, když je potřeba za dítě něco vyřídit na úřadě (žádost o dávku, vydání občanského průkazu apod.), musí vedení ústavu žádat soud o povolení, že může dítě v dané jedné konkrétní věci zastupovat. To přináší administrativu a odvádí od přímé práce ve prospěch dětí.
- Dalším problémem je obecný **postoj veřejnosti**, zejména některých představitelů neziskového sektoru **k dětským domovům**, ačkoli pro jisté skupiny dětí je jejich existence jedinou cestou.
- Problémem jsou i **selhání náhradní rodinné péče**, kdy se dítě vrací zpět do ústavu. Takové dítě již nechce zpět do náhradní rodinné péče a řešení takového případu se potom nikdo příliš nevěnuje.

8.5 Problémy vstupu do života a následné péče

Po skončení ústavní výchovy (někdy i po náhradní rodinné péči) nastávají velké komplikace při vstupu do života. Ačkoli se vlastně již nejedná o dítě, ale o dospělého jedince, dotyčný potřebuje pomoc. Problémy podle respondentů jsou:

- při hledání bydlení a v možnosti si bydlení zaplatit,
- při hledání práce (děti z ústavní výchovy, ale i z náhradní péče mívají průměrně nižší vzdělání než děti z rodin, a tudíž i menší šanci získat stálou práci),
- v návycích (zejména z ústavní výchovy), kdy dotyčný není zvyklý situace samostatně řešit,
- v tom, že dotyčný přestává být chráněn dětským domovem před biologickou rodinou nebo partou.

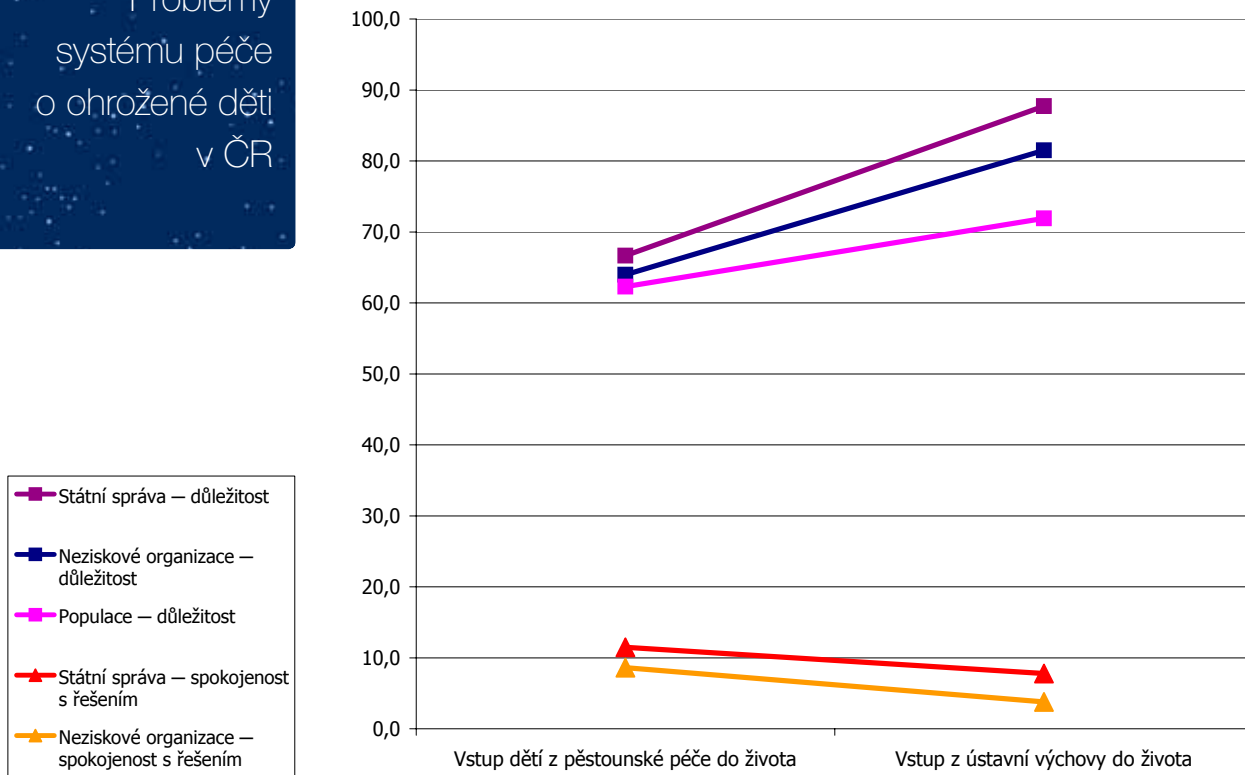
Tato otázka je mezi respondenty hloubkových rozhovorů vnímána jako jedna z nejdůležitějších. Mezi pracovníky OSPOD a příspěvkových organizací je to nejostřeji vnímaný problém (89 %), mezi pracovníky neziskových organizací druhý nejvýznamnější (82 %). S jeho řešením je spokojeno méně než 10 % odborníků celkem.

Přes takto vnímanou závažnost se respondenti shodují v názoru, že je **nedostatek zařízení a odborníků, kteří se dětem opouštějícím náhradní rodinnou péči či ústavní výchovu věnují. Proto i zde je na místě zdůraznit, že neexistuje metodika a standardy práce s těmito dětmi a postupy jejich zapojení do společnosti.** Drtivá většina z nich se přitom vrací do původní biologické rodiny, a to i v případech, kdy dítě bylo týráno či zneužíváno nebo vystaveno kriminálnímu chování ostatních členů rodiny, takže celý pobyt v ústavní výchově či náhradní rodině bez sanace biologické rodiny nevede k posílení kvality života jedince. Pro tyto mladé lidi fungují tzv. domy na půli cesty, avšak poskytují přístřeší za úplatu na omezenou dobu a je jich v zásadě málo. Pokud se nepodaří překonat některou z výše uvedených překážek, končí mladý člověk na ulici.

8. Problémy systému péče o ohrožené děti v ČR

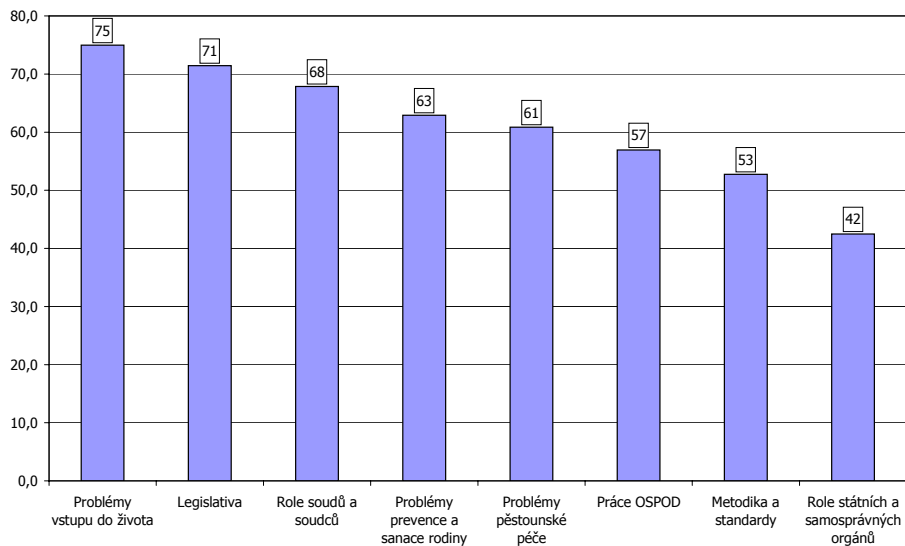
8.
Problémy
systému péče
o ohrožené děti
v ČR

Obrázek 9 Závažnost problému vstupu do života a spokojenost s jeho řešením

Jak je z výše uvedeného patrné, problémy dětí, které nemají v životě štěstí, aby vyrůstaly ve fungující biologické rodině, sahají od základních legislativních rámců péče o rodinu a ohrožené děti přes metodiku a koncepci této péče a problémy v konkrétní práci s rodinami a dětmi až k neexistenci státem garantovaného systému následné péče po vstupu těchto dětí do života. Funguje tak začarovaný kruh, kdy ti, kteří prošli systémem péče o ohrožené děti, mají problémy v dospělosti ve vlastní rodině a „dodávají“ systému péče o děti další klienty. Pokud uděláme průměr za všechny odborníky ze státních institucí a odborníky z neziskového sektoru, pak dostaneme následující priority řešení problémů ohrožených dětí:

Obrázek 10 Závažnost problémů pro skupinu všech odborníků

9. Místo závěru

9. Místo závěru

Výsledky projektu potvrzují závěry řady jiných analýz,⁷ že péče o ohrožené děti v České republice je realizována bez aktivní spolupráce a komunikace mezi státními a samosprávnými institucemi a neziskovým sektorem, kdy každý z nich vyvíjí řadu izolovaných aktivit, avšak neexistuje ucelená koncepce této péče, metodika a standardy jejího provádění, které by byly legislativně zakotveny a které by pokrývaly celou problematiku péče o rodinu v rámci konkrétní terénní práce i následné péče.

Přitom se v oblasti pohybuje relativně velké množství prostředků (odhad pro neziskový sektor podle výzkumu činí 3 miliardy Kč ročně, nepočítaje prostředky vynakládané státem na pracovníky OSPOD, ústavní výchovu apod.).

Jako i jinde, zdá se, že i v oblasti pomoci ohroženým dětem panuje **konkurenční boj o koncepci, pravomoci, kompetence, odborný status a v neposlední řadě o prostředky**. Tento boj je rivalitou nejen mezi pohledem státu a neziskového sektoru, ale i mezi státními institucemi navzájem a neziskovými organizacemi navzájem.

Necítíme se být povoláni dát konkrétní doporučení, co by se mělo změnit nebo učinit v té které oblasti výše uvedených problémů. Nicméně naším základním **strategickým doporučením pro sektor péče o ohrožené děti je spolupracovat při řešení situace dítěte na všech úrovních, od prevence po krizovou kontaktní práci**. Jinak budou dále vytvářeny další a další orgány bez konečného efektu.

- s. 13, 4. radek: svazat s následujícím
- s. 25, 5. radek: svazat s následujícím, presunout sem “na”

- s. 44, 1. a 8. radek svazat s následujícím

⁷ Např. Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995–2004. Ministerstvo vnitra ČR, Praha 2007.

Miloš Staněk, ředitel výzkumu (**Median, s. r. o.**), je absolventem Pedagogické fakulty a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oborech výchova a vzdělávání a sociologie. V roce 1993 studoval na Univerzitě v Oslu srovnávací společenské vědy. Má mnoho zkušeností z univerzitního (1990–1994) i aplikovaného výzkumu (1994–dodnes). Spolupracoval s řadou státních institucí i komerčních společností. Je autorem mnoha článků v českých i zahraničních časopisech, autorem učebnic, vysokoškolských skript a dalších publikací.

10.
© autorovi

11.
Vybraná
použitá
literatura

- Akční plán na podporu rodin s dětmi pro období 2006–2009. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha 2006.
- Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995–2004. Ministerstvo vnitra ČR, Praha 2007.
- Bechyňová, V., Konvičková, M.: Sanace rodiny. Portál, Praha 2008.
- Děti a jejich problémy. Sborník studií. Linka bezpečí, Praha 2005.
- Děti a jejich problémy II. Sborník studií. Linka bezpečí, Praha 2007.
- Kovařík, J. a kol.: Náhradní rodinná péče v praxi. Kapitoly z vývojové psychologie, výsledky aktuálních výzkumů, nejčastější dotazy. SNRP a Portál, Praha 2004.
- Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Grada, Praha 2006.
- Lovasová, L.: Rodinné vztahy. Vzdělávací institut ochrany dětí, Praha 2006.
- Matějček, Z.: Co děti nejvíce potřebují. Portál, Praha 1994–2007.
- Matějček, Z.: Rodiče a děti. Avicenum, Praha 1986.
- Materiál pro schůzi vlády České republiky, č. j. OP-650/2007. Ministerstvo vnitra ČR, 3. října 2007.
- Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Sociologické nakladatelství, Praha 1993.
- Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha 2005.
- Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha 2004.
- Pěstouni mají právo na služby. Rozum a cit, Praha 2007.
- Řezníček, I.: Metody sociální práce. Sociologické nakladatelství, Praha 1994.
- Škoviera, A.: Dilemata náhradní rodinné výchovy. Portál, Praha 2007.

Obrázek 1	Schéma řešení problémů ohrožených dětí	20
Obrázek 2	Závažnost problémů legislativy a spokojenost s legislativou	26
Obrázek 3	Role státních orgánů a spokojenost s nimi	28
Obrázek 4	Role soudů a soudců a spokojenost s nimi	30
Obrázek 5	Závažnost metodiky a standardů a spokojenost s jejich řešením	33
Obrázek 6	Závažnost parametrů práce OSPOD a spokojenost s nimi	35
Obrázek 7	Závažnost prevence a sanace rodiny a spokojenost s jejich řešením	37
Obrázek 8	Závažnost náhradní rodinné péče a spokojenost s jejím řešením	39
Obrázek 9	Závažnost problému vstupu do života a spokojenost s jeho řešením	42
Obrázek 10	Závažnost problémů pro skupinu všech odborníků	43

Nadace Sirius
Thunovská 12
118 00 Praha 1
Česká republika
el.: +420 257 211 445
info@nadacesirius.cz

WWW.NADACESIRIUS.CZ

ISBN 978-80-902847-0-8